

**A MAGYAR LMBT SZÖVETSÉG JAVASLATAI AZ ENSZ
GYERMEKJOGI BIZOTTSÁGÁNAK 2014. OKTÓBERI
ZÁRÓÉSZREVÉTELEIBEN FOGLALT, SZEXUÁLIS
IRÁNYULTSÁGGAL ÉS NEMI IDENTITÁSSAL
KAPCSOLATOS AJÁNLÁSOK VÉGREHAJTÁSA
ÉRDEKÉBEN SZÜKSÉGES LÉPÉSEKRE**

2015. április 17.

AZ AZONOS NEMŰ SZÜLŐKKEL NEVELKEDŐ GYERMEKEK

A Záróészrevételek III., *Aggodalomra okot adó fő területek és kapcsolódó ajánlások* című fejezetének 19. pontjában a Bizottság „aggodalmát fejezi ki a közvéleménynek a marginalizált és hátrányos helyzetű – például (...) a heteroszexuálistól eltérő családi formában élő (...) – gyermekekkel szembeni meghatározóan diszkriminatív szemléletmódja miatt”, a 20. pontban pedig „sürgeti a részes államot, hogy tartassa be a különböző módokon marginalizált és hátrányos helyzetű – például (...) házasságon kívül született, vagy azonos nemű szülőkkel élő (...) – gyermekekkel szembeni diszkriminációt tiltó törvényeit, valamint tegyen intézkedéseket a közvélemény egyenlőséggel és a hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos tájékoztatása és iskolai programjainak bővítése érdekében”.

Az elmúlt öt évben az Országgyűlés számos, az azonos nemű párok és gyermekeik jogait súlyosan veszélyeztető rendelkezést fogadott el. A házasság és a család kirekesztő fogalmának Alaptörvénybe illesztése évtizedekre vetheti vissza az azonos nemű párok és gyermekeik törvény előtti egyenlőségét, hozzájárulva az ilyen családokkal szemben meglévő társadalmi előítéletek fenntartásához. A kirekesztő családfogalmat nemzetközi emberi jogi szervezetek mellett a Kormány által felkért három külföldi alkotmányjogi szakértő,¹ a Velencei Bizottság² és az ENSZ CEDAW bizottsága³ is kritizálta. A két előbbi szerv külön is felhívta a figyelmet, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) esetjoga az azonos nemű párokat is családként ismeri el.⁴

Az azonos nemű szülőkkel nevelkedő gyermekeket érő hátrányok egy jelentős része abból adódik, hogy a magyar jog nem teszi lehetővé, hogy egy gyermeknek a jog szerint két azonos nemű szülője legyen. Azonos nemű párok tagjai csak egyénileg fogadhatnak örökbe gyermeket, leszbikus nők mesterséges megtermékenyítés igénybevételére csak egyedülállóként jogosultak, a jog nem teszi lehetővé az élettársaknak illetve a bejegyzett élettársaknak, hogy partnerük gyermekét örökbefogadják. A jog tehát nem zárja ki, hogy azonos nemű párok közösen gyermeket neveljenek, de ragaszkodik hozzá, hogy a gyermeket egyik szülőjéhez ne fűzze jogi kapcsolat. A szabályozás ezzel teljes jogbizonytalanságban tartja e családokat, amely elsősorban az ilyen családokban felnövő gyermekeket hozza hátrányos helyzetbe. Hiába neveli a pár akár egy évtizeden keresztül közösen a gyermeket, (végrendelet hiányában) a gyermek nem örökölhet nem vér szerinti szülője után (és végrendelet esetén is csak magasabb illeték mellett); (gyámnevezés hiányában) az is előfordulhat, hogy a gyermek rokonok gondozásába vagy állami gondozásba kerül, így a közös otthon felbomlása további traumával járhat a szülő halála miatt amúgy is megviselt gyermek számára. A párkapcsolat megromlása esetén a gyermek nem vér szerinti szülőjétől nem jogosult tartásdíjra, ez különösen abban az esetben méltánytalan, ha az azonos nemű szülőpár közösen döntött a gyermekvállalásról. A vér szerinti szülő akadályoztatása esetén nehézkes vagy lehetetlen a nem vér szerinti szülőnek a gyermek érdekében eljárnia.

A jelenlegi szabályozás mellett a jogalkotó és egyes társadalmi mozgalmak azt hozzák fel érvként, hogy arra a gyermekek mindenképp felett álló érdekének biztosítása miatt van

¹ <http://2010-2014.kormany.hu/download/b/e0/e0000/AVIS%204%C3%A8me%20AMENDEMENT%20fr.pdf>

² [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2013\)012-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2013)012-e)

³ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/422/33/PDF/G1342233.pdf?OpenElement>

⁴ Schalk és Kopf kontra Ausztria, 30141/04

szükség, szembeállítva a gyermekjogokat a szexuális kisebbségek jogegyenlőségi törekvéseivel. Ez a szembeállítás alapvetően elhibázott. Pont a gyermek mindenképp felett álló érdeke kívánja azt meg, hogy mindkét őt nevelő szülőjéhez jogi kapcsolat fűzze. Az élettársak (és bejegyzett élettársak) örökbefogadási lehetőségét kizáró szabályozás mögött kimondva–kimondatlanul az a megfontolás áll, hogy meg kell akadályozni, hogy egy gyermeknek két azonos nemű szülő neveljen. Ez a (gyakran politikai viták tárgyává váló) kérdés azonban egy félreértésen alapul: az azonos nemű párok számára legjelentősebb kérdés nem a szülei által elhagyott („állami gondozott”) gyermekek örökbefogadásának kérdése, hanem hogy az azonos nemű pár által egyébként is nevelt, a pár egyik tagjához vérségi kapcsolattal kötődő gyermeket mindkét őt nevelő szülőjéhez törvényes kapcsolat fűzze. A kérdés tehát nem az, hogy azonos nemű szülők nevelik-e a gyermeket (az örökbefogadás lehetőségétől függetlenül a gyermeket azonos nemű szülők nevelik), hanem hogy a gyermeket mindkét szülőjéhez törvényes kapcsolat köti-e. Emellett azt is fontos megemlíteni, hogy a tudomány mai állása szerint a szülők szexuális irányultságának nincs hatása a gyermekre: mint azt az Amerikai Pszichológiai Társaság közel 100 tudományos cikket összegző tanulmánya megállapítja, az azonos nemű párok által nevelt gyermekek nem lesznek nagyobb arányban homoszexuálisak, nem figyelhető meg náluk nagyobb arányban a bevett nemi szerepektől eltérő viselkedés, és minden más mutatóban (iskolai teljesítmény, szociális kompetenciák stb.) a külön nemű párok által nevelt gyermekekhez hasonlóan teljesítenek.⁵

A jelenlegi szabályozás gyermekjogokat súlyosan sértő voltára az UNICEF Magyar Bizottsága is felhívta a figyelmet a készülő Ptk.-ról írt szakvéleményében.⁶ Ez az álláspont tükröződik az UNICEF 2014 novemberében közzétett állásfoglalásában is.⁷ Az aláírásra 2008. november 27-én megnyitott új *Gyermekek örökbefogadásáról szóló európai egyezmény*⁸ is lehetővé teszi az örökbefogadás megnyitását az azonos nemű házaspárok, bejegyzett élettársak vagy élettársak számára. Fontos megjegyezni, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága már nem csak az egyéni örökbefogadás során tiltja a szexuális irányultság szerinti megkülönböztetést,⁹ de diszkriminatívnak ítélte az azonos nemű párok kizárását a partner gyermekének örökbefogadásából is.¹⁰

Ezen állásfoglalások mögött az az alapelv húzódik meg, hogy a gyermek érdekeit leginkább az szolgálja, ha mindkét őt nevelő szülőhöz jogi kapcsolat fűzi, így ugyanis a gyermek nagyobb érzelmi és anyagi biztonságban élhetne:

- mindkét őt nevelő szülője dönthetne olyan (gyakran nagyon sürgős) kérdésekben, mint pl. a szükséges orvosi kezelés;
- az oktatási intézmények (óvoda, iskola) szülőként jegyezhetnék be a gyermeket valójában nevelő szülőket;
- a gyermeket örökbefogadó nem vér szerinti szülő egy esetleges különválás után tartásdíjjal volna köteles támogatni a gyermek nevelését, biztosítva ezzel a gyermek anyagi biztonságát;

⁵ <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/parenting-full.pdf>

⁶ http://www.lmbtszovetseg.hu/sites/default/files/mezo/file/unicef_ptkorokbe_2012apr.pdf

⁷ http://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/01/unicef_allasfoglalas_lmbt.pdf

⁸ <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/202.htm>, 7. cikkely (2) bekezdés

⁹ E.B. kontra Franciaország, 43546/02

¹⁰ X. és mások kontra Ausztria, 19010/07

- a vér szerinti szülő halála esetén a gyermeket egyértelműen az őt korábban örökbefogadó személy nevelhetné tovább, biztosítva a kialakult szülő-gyermek kapcsolat folyamatosságát;
- a gyermek végrendelet hiányában is örökölhetne az őt örökbefogadó nem vér szerinti szülő halála esetén.

Az új Ptk. az azonos nemű szülőkkel nevelkedő gyermekek kapcsán fontos változásokat hozott: lehetővé teszi a bíróságoknak, hogy kapcsolattartást („láthatást”) biztosítsanak a volt mostohaszülő, nevelőszülő részére, ha a gyermek hosszabb időn keresztül a háztartásukban nevelkedett.¹¹ Ki kell azonban kiemelni, hogy a döntést a jogszabály a bíró mérlegelésére bízta, joga tehát továbbra sincs a volt mostoha- vagy nevelőszülőnek a kapcsolattartásra.

A komplex családi viszonyok elismerésének irányába mutat a Ptk. másik fontos újítása is, amely lehetővé teszi a szülő partnerének, hogy részt vegyen a gyermek gondozásában és nevelésében, felismerve, hogy a gyermek nevelését sok esetben kettőnél több szülő végzi (különélő szülők és azok új párjai).¹² A jogszabályi rendelkezés azonban a gyakorlatban rendkívül nehezen alkalmazható, ehelyett a más európai országokban már jól bevált, a szülői felügyeleti jog kettőnél több szülő közötti megosztása lehet a megoldás.

Fontos kiemelni, hogy a jogszabályi korlátozásoknak társadalmi üzenete van: fenntartják, sőt, bátorítják az azonos nemű szülőkkel nevelkedő gyermekek stigmatizációját. Az elutasító társadalmi attitűdök áthatják a gyermekvédelemben és oktatásban dolgozók munkáját, és ez az azonos nemű szülőkkel nevelkedő gyermekek hátrányos megkülönböztetéséhez vezethet. 2009-ben Miskolcon egy leszbikus pár és gyermekeik alkotta családból kiemelték a gyermekeket a szülők alkalmatlanságára hivatkozva.¹³ Másodfokon eljárva a gyámhatóság ugyan visszaadta a gyermeket a szülőknek, megállapítva, hogy az ideiglenes nevelésbe vételnek semmi indoka nem volt, addigra a gyermekek már súlyos pszichés károkat szenvedtek. 2013-ban egy budapesti iskola arra hivatkozva utasította el egy gyermek felvételét, hogy őt azonos nemű szülők nevelik.¹⁴

E mélyen ülő előítéletekkel szemben a jogszabályok megváltoztatása mellett a gyermekekkel kapcsolatba kerülő szakemberek célzott felkészítésére és társadalmi tudatformálásra egyaránt szükség lenne.

Mindezek alapján – és a Zárószövegek ajánlásainak is megfelelően – javasoljuk, hogy:

- **számolják fel a szexuális irányultságon és nemi identitáson alapuló valamennyi megkülönböztetést a családjog területén;**
- **szüntessék meg a bejegyzett élettársi kapcsolat és a házasság között fennálló különbségeket, különösen a mesterséges megtermékenyítéshez való hozzáférés, az örökbefogadás és a partner gyermekének örökbefogadása kapcsán;**
- **tegyék lehetővé a szülői felügyeleti jog kettőnél több személy közötti megosztását;**

¹¹ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 4:179. (3)

¹² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 4:154.

¹³ Gyü. 976.154-6/2009

¹⁴ EBH/366/2014

- **dolgozzanak ki nyilvánosan elérhető iránymutatást az örökbefogadásra való alkalmasságról, amely kitér a szexuális irányultságon és nemi identitáson alapuló megkülönböztetés tilalmára;**
- **az azonos nemű családok kapjanak kellő figyelmet a jogi, pszichológiai, orvosi, társadalomtudományi egyetemi oktatásban és a szociális munkások képzésében;**
- **vezessenek be érzékenyítő programokat és akkreditált továbbképzéseket az azonos nemű családokkal kapcsolatos kérdésekről a gyermekvédelem és az oktatás területén dolgozó szakembereknek;**
- **a családi életre nevelés mutassa be és segítse a családformák sokszínűségének elfogadását;**
- **a stabil párkapcsolat és gyermekvállalás ösztönzését, a családok segítségét célzó állami programok tekintsék kiemelt célcsoportnak az azonos nemű párokat.**

AZ LMBTI FIATALOK

A Záróészrevételek az azonos nemű szülőkkel nevelkedő gyermekek mellett a leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű és interszex (LMBTI) gyermekek helyzete kapcsán is fogalmaz meg ajánlásokat. A III., *Aggodalomra okot adó fő területek és kapcsolódó ajánlások* című fejezet 19. pontjában a Bizottság „aggodalmát fejezi ki a közvéleménynek a marginalizált és hátrányos helyzetű – például (...) eltérő nemi identitású (...) – gyermekekkel szembeni meghatározóan diszkriminatív szemléletmódja miatt”, a 20. pontban pedig „sürgeti a részes államot, hogy tartassa be a különböző módokon marginalizált és hátrányos helyzetű – például (...) leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű és interszex (...) – gyermekekkel szembeni diszkriminációt tiltó törvényeit, valamint tegyen intézkedéseket a közvélemény egyenlőséggel és a hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos tájékoztatása és iskolai programjainak bővítése érdekében”.

A szexuális és nemi kisebbségek kapcsán a szexualitást a középpontba állító társadalmi hozzáállás eredményeként az LMBTI gyermekek gyakran teljesen láthatatlanok maradnak. A hazai kutatások is azt mutatják azonban, hogy az érintettek döntő többségénél már gyermekkorban tudatosul szexuális irányultságuk és / vagy nemi identitásuk.¹⁵ Különösen a transznemű gyermekek esetén gyakori, hogy már egész kicsi korban erős „másság-tudattal” rendelkeznek, az interszex állapotok egy része pedig már születéskor is egyértelmű.

Az LMBTI gyermekeket és fiatalokat számos formában éri hátrányos megkülönböztetés:

- az interszex gyermekeken gyakran beleegyezésük (néha szüleik beleegyezése) nélkül végeznek ún. „normalizáló” műtéteket, amelyek célja, hogy nemi anatómiájuk a társadalmi elvárásokhoz illeszkedjen;
- a társadalmilag elvárt nemi szerepektől eltérő viselkedésű gyermekeket gyakran éri zaklatás, bántalmazás társaik részéről;
- a többségtől eltérő szexuális irányultságukkal és / vagy nemi identitásukkal szembesülő gyermekek nem rendelkeznek elég információval és támogatással, ezért gyakran magányosnak érzik magukat, sorsukat kilátástalannak látják;

¹⁵ <http://mek.oszk.hu/10400/10446/10446.pdf>, 38.o.

- emiatt az LMBTI gyermekek körében magasabb a mentális egészséggel kapcsolatos problémák, különösen a súlyos depresszió és az öngyilkosság előfordulása;
- az előbújást követően az LMBTI gyermekek gyakran elutasítással, szélsőséges esetben bántalmazással, kitagadással szembesülnek családjuk részéről;
- a családi elutasítás egyrészt súlyosan károsítja az önképüket, ezáltal további mentális egészséghez kapcsolódó problémákat okozva; másrészt anyagi nehézségekhez (továbbtanulási lehetőségek beszűkülése, hajléktalanság) vezethet;
- előfordul, hogy a család az előbújásra a gyermek „meggyógyíttatásának” szándékával reagál, és ezt ígérő terápiára („reparatív” terápia) kényszerítik gyermekeiket; e terápiaik amellett, hogy bizonyítottan nem működnek, nagyon káros hatással vannak az érintettek mentális egészségére, ezért sok országban betiltották őket;
- az oktatási intézményekben az LMBTI gyermekek gyakran vannak kitéve zaklatásnak (bullying) és más diszkriminatív megnyilvánulásoknak társaik és tanáraik részéről, az ezzel kapcsolatos panaszokat az intézmények gyakran figyelmen kívül hagyják;
- az LMBTI témák gyakran nem jelennek meg a tananyagban, vagy ha igen, kifejezetten homofób és transzfób éllel, így az érintettek nem kapják meg az életük vezetéséhez nélkülözhetetlen ismereteket, és úgy érzik az iskolai tananyag számukra irreleváns, vagy kifejezetten bántó;
- az iskolai zaklatás és diszkrimináció, valamint a támogató tananyag hiánya az iskolával kapcsolatos ellenérzésekhez, korai iskolaelhagyáshoz vezethet;
- a szexuális nevelés (ha egyáltalán van az iskolában) gyakran nem tér ki az LMBTI szempontokra, az LMBTI fiatalok ezért nem mérik fel szexuális kapcsolataik súlyát, nem tartják be a biztonságos szex szabályait, komoly egészségügyi kockázatnak kitéve ezzel magukat;
- bár jogszabályi nincs ezzel kapcsolatban, a kiskorú transz fiatalok önrendelkezése (nemük hivatalos megváltoztatása, pubertásblokkoló hormonokhoz való hozzáférés) nem biztosított.

A fenti problémák kezelése komplex megoldást igényel, az LMBTI gyermekek és fiatalok szempontjainak horizontális megjelenítését a közpolitikák széles körében, különösen az oktatás és az egészségügy terén.

Mindezek alapján – és a Zárószövevények ajánlásainak is megfelelően – javasoljuk, hogy:

- **egészítsék ki a Nemzeti Alaptantervet és a kerettanterveket, hogy azok kifejezetten kitérjenek a szexuális irányultságra és nemi identitásra vonatkozó ismeretekre;**
- **tiltsák be az interszex gyermekeken beleegyezés nélkül végzett normalizáló műtéteket és a kiskorú személyek alávetését a reparatív terápiáknak;**
- **biztosítsák a transznemű fiatalok pubertásblokkoló hormonokhoz való hozzáférését teljes társadalombiztosítási finanszírozás mellett;**
- **biztosítsák, hogy szülői beleegyezés esetén a kiskorú transznemű személyek is megváltoztathassák hivatalos nemüket;**
- **fogadjanak el az oktatási intézmények számára a hátrányos megkülönböztetés és zaklatás elleni fellépésre vonatkozó irányelv mintát, amely kifejezetten kitér a szexuális irányultságra és nemi identitásra;**

- biztosítsák, hogy a közoktatásban használt valamennyi tankönyv és oktatási anyag objektív módon tárgyalja a szexuális irányultság és nemi identitás kérdéseit, és elősegítse az LGBTI személyekkel szembeni elfogadás és tisztelet kialakítását;
- integrálják a homofób és transzfób zaklatás problémáját az iskolai agresszió elleni, illetve biztonságos iskolát megcélzó programokba;
- a tanár- és az egészségügyi képzés tananyaga térjen ki az LGBTI emberek társadalmi helyzetére és az LGBTI fiatalok speciális problémáira és szükségleteire vonatkozó információkra;
- vezessenek be akkreditált továbbképzéseket a tanárok, nevelési tanácsadók, iskolanővérek és iskolapszichológusok számára a szexuális irányultságról és nemi identitásról;
- az iskolai szexuális oktatás térjen ki az LGBTI emberek egészségét érintő sajátos kérdésekre;
- az öngyilkosság-megelőző kampányok kezeljék kiemelt célcsoportként az LGBTI fiatalokat;
- biztosítsanak erkölcsi és anyagi támogatást az LGBTI civil szervezetek által végzett iskolai tudatosságnövelő programoknak; ösztönözzék az iskolafenntartókat, hogy meghívják ezeket a programokat iskoláikba;
- támogassák az LGBTI fiatalokat megszólító, az életkoruknak megfelelő nyelven íródott kiadványok megjelenését, és tegyék azokat széles körben elérhetővé a köz- és iskolai könyvtárakban;
- támogassák az LGBTI fiatalokat megcélzó kulturális és közösségi programokat, civil kezdeményezéseket;
- tegyenek közzé útmutatót a transznemű és interszex gyermekek családjai számára az elérhető orvosi ellátásokról és támogató szolgáltatásokról, valamint segítsék őket a nemi sokszínűség elfogadásában;
- folytassanak a szülőket megcélzó tudatosságnövelő kampányokat az LGBTI gyermekek elfogadásának fontosságáról.